

Slavná autorka cestopisů Jan Morris(ová) byla dříve mužem, ale stala se ženou. Jako James Morris se zúčastnil(a) britské výpravy sira Edmunda Hillaryho, jež úspěšně zdolala Mount Everest. Po velké část dospělosti žil(a) veice „chlapsky“, ale přitom měl(a) stále pocit, že je ženou uvězněnou v mužském těle. Nakonec podstoupil(a) chirurgický zákrok, jehož cílem byla změna pohlaví, a od té doby žije jako žena.

V její knize o tom, jak prožívala změnu pohlaví, najdeme neobyčejně výmluvná svědectví o odlišných světech obývaných muži a ženami:

„Tvrdí se, že sociální rozdíly mezi pohlavními se prý stírají. Jako někdo, kdo ve druhé polovině dvacátého století zkusil obě tyto role [muže i ženy], však dospívám k názoru, že neexistuje jediná stránka lidského bytí, jediný okamžik dne, jediný kontakt, dohoda či reakce, jež by nebyly u ženy odlišné od muže. Už sám tón, kterým mě teď oslovují, postoj osoby stojící za mnou a atmosféra ve chvíli, kdy vstoupím do místnosti nebo se posadím v restauraci – to všechno dává jasně najevo, jak se změnil můj status.

A se změnou reakcí těch druhých se změnily i mé vlastní. Čím více se mnou jednali jako se ženou, tím více jsem se jí stávala. Chtě nechtě jsem se přizpůsobovala. Pokud se ode mne čekalo, že nebudu umět couvat s autem nebo otevřít láhev, kupodivu jsem zjisťovala, že to opravdu přestávám umět. Když si někdo myslal, že je pro mne můj kufřík příliš těžký, začal mi neuvěřitelně těžknout v ruce...

Když mě některý z osvědčenějších přátel pozve na večeři, uvědomuji si s mírným pobavením, že ještě před pár lety by se ten odpoorný číšník choval ke mně tak, jako se teď chová k němu. Tehdy by mě přivítal uctivě a korektně. Dnes mi s hranou okázalostí rozbalí ubrousek, jako by jednal s nevěprávným dítětem. Tehdy by přijal mou obvedňavku s nevyetší vážností, zatímco dnes ode mne čeká, že řeknu něco frivolního (a já to udělám)“ (Morrisová, 1974, str. 79).

Většina z nás se jen těžko vyrovnává s představou, že se z „něho“ může stát „ona“, protože rozdíly mezi pohlavními vnímáme jako něco zásadního. Většinou si jich ani nevšimáme – právě proto, že jsou tak všudypřítomné. Jsou nám vstěpovány od samého počátku života. Ostatně první otázka, kterou klademe rodičům novorozeneho dítěte, obvykle zní: je to chlapec nebo holčička?

V této kapitole se budeme zabývat lidským sexuálním chováním a analyzovat komplexní povahu **sexuality** a rozdílu mezi pohlavními. Sexualita v moderní společnosti prochází významnými změnami, které ovlivňují citový život většiny z nás. Ke konci této kapitoly si o těchto změnách něco povíme a pokusíme se objasnit jejich širší význam.

Nejprve se podíváme na původ rozdílu mezi chlapci a dívkami, muži a ženami.

Vědci nejsou zajedno v tom, nakolik jsou různé sexuální identity a typy sexuálních aktivity vrozené, tj. předurčené biologicky, a *do jaké míry* se na nich podílí učení. Že učení hraje významnou úlohu, o tom už se nedá pochybovat; nikdo už totiž nepředpokládá, že by lidská sexualita měla instinktivní charakter, jako je tomu u nižších živočichů (a jak lze doložit na známých příkladech u ptáků nebo hmyzu). Různí autoři se však liší v tom, jak velkou roli sociálním vlivům přisuzují.

POHLAVÍ, SEX A BIOLOGIE

Každá diskuse o pohlavích musí nutně začít od lidské genetiky. Naše přislušnost k určitému pohlaví a do značné míry i naše biologická podoba záleží na genech vložených při početí do zárodečné buňky. Genetický materiál pocházející ze spermiie otce a vajíčka matky je uložen na 23 dvojicích chromozomů přitomných v této nové buňce. Jak spermiie, tak vajíčko přinášejí genetickou informaci vždy jednomo z dvojice chromozomů.

Nás bude zajímat triadvacátá dvojice – pohlavní chromozomy. U ženských buněk se tento pár označuje jako XX, u mužů jako XY. Logika genetiky praví, že vajíčko (ženská buňka) může do tohoto páru vnést jediné chromozom X, protože má sama složená XX. Naproti tomu spermiie (mužská buňka) obsahuje dvojici XY, takže může poskytnout buď X (čímž vznikne kombinace XX, ženské pohlaví), anebo XY (čímž vznikne XY, pohlaví mužské).

Po početí se nová buňka dělí a dává vzniknout novým, po genetické stránce totožným buňkám (s identickými chromozomy). Jejich následným dělením se zanedlouho vytváří lidské embryo. To však už v časně fázi vývoje obsahuje biologický aparát, na jehož základě vznikají buď varlata, nebo vaječníky. Chromozomová výbava zde hraje úlohu výhybky, která na počátku embryonálního vývoje nasměruje organismus na jednu nebo druhou kolej (Lewontin, 1982, str. 138-9).

Mechanismy dalšího sexuálního vývoje se u obou pohlaví spouštějí v pozdější fázi života, při tělesném zrání. Toto stádium známe pod názvem puberta. Průměrný věk, v němž nastává puberta, se v průmyslové společnosti snižuje: před sto lety činil průměrný věk při první menstruaci čtrnáct a půl roku, dnes již pouze dvanáct. U chlapců nastává puberta o něco později než u dívek. Rozdíly v tělesné síle dosahují v pubertě maxima: dospělí muži mají v průměru o deset procent svalstva více než ženy a vyšší procento svaloviny je spojeno s větší tělesnou výdrtí. Lze však jen obtížně určit, do jaké míry to je „vrozené“, protože se zde projevuje vliv tréninku a cvičení. Biologické rozdíly, jež zdánlivě předurčují muže k fyzicky náročnější práci než ženy, jsou ve skutečnosti jen malé. Minutový výkon v přepočtu na spotřebu kyslíku dosahuje u žen stejných hodnot jako u mužů.

Jsou rozdíly v chování podmíněny biologicky?

Do jaké míry jsou rozdíly v chování mužů a žen dány genetickými predispozicemi a nakolik jsou podmíněny sociálními a kulturními vlivy? Názory na tuto otázku se výrazně liší. Mnozí autoři se domnívají, že existují vrozené rozdíly v chování mužů a žen, jež se vyskytují v té či oné podobě ve všech kulturách. Někteří jsou přesvědčeni, že k takovým závěrům opravňují poznatky sociobiologie. Často upozorňují například na to, že téměř ve všech kulturách je lov a boj činností spíše mužskou než ženskou. Z toho podle nich plyne, že muži mají biologicky podmíněně agresivní sklony, které ženám chybějí.

Jiní nepovažují tyto argumenty za dostatečně přesvědčivé. Míra agresivity mužů je v různých kulturách velmi různá, od žen se zase v některých kulturách očekává „pasivita“ nebo „jemnost“ více než v jiných (Elshahinová, 1987). Navíc ani to, že se nějaká vlastnost vyskytuje prakticky všude, ještě není důkazem její biologické povahy. Může to být dáno všeobecně sdílenými kulturními faktory: například tím, že ve většině kultur tráví ženy významnou část dospělého života těhotenstvími a výchovou dětí, takže se v této době lovu nebo boje ani nemohou účastnit. Podle tohoto názoru vznikají rozdíly v chování mužů a žen především na základě sociálního osvojení mužské a ženské identity.

Poznanky z biologie zvířat

Jeden z možných zdrojů poznání představují rozdíly v hladinách pohlavních hormonů. Někteří autoři tvrdí, že původcem násilných sklonů je mužský (samčí) pohlavní hormon, testosteron. Výzkumy ukázaly, že jsou-li samci opic po narození vykastrováni, stávají se z nich méně agresivní jedinci a že samice opic, jímž je podáván testosteron, bývají agresivnější než ostatní. Rovněž se však zjistilo, že se hladina testosteronu zvyšuje, dáme-li opicům příležitost zaujmout dominantní pozici. Jinými slovy: hormon sice může vyvolávat agresivní chování, ale může tomu být i ohráncem.

Jiným možným zdrojem poznání je přímé pozorování chování zvířat. Autoři spojilci mužskou agresivitu s biologickými vlivy často kladou velký důraz na agresivní chování samic u ostatních primátů. Podíváme-li se například na chování šimpanzů, zjistíme, že samci jsou vždy agresivnější než samice. Ve skutečnosti však v tomto směru mezi primáty existují značné rozdíly. U gibonů se obě pohlaví měrou agresivity prakticky neliší, zatímco u pavánů nacházíme rozdíly velmi výrazné. Navíc se u primátů za určitých okolností setkáváme s výraznými projevy agresivity samic, například když jsou ohrožena jejich mláďata.

Poznanky z biologie člověka

U lidí považujeme za nejlepší zdroj informací naše zkušenosti s vrozenými abnormalitami, jež se vyskytují jen u malého počtu jedinců. Jedna z nich se nazývá **syndrom testikulární feminizace**, druhá **adrenogenitální syndrom**. U první se jedná o rod s normální sadou chromozomů mužského typu, variata a patřičnými hormony. Pokud se u těchto osob provede tzv. „sex test“, který se používá u olympijských atletek, jsou vyhodnoceny jako jedinci mužského pohlaví. Protože však tkáň jejich genitální oblasti v průběhu embryonálního vývoje nereaguje na testosteron, utvářejí se u nich větší pohlavní orgány zdánlivě ženského typu. Tyto děti bývají téměř vždy vychovávány jako dívky, protože se k diagnóze dospěje až v pubertě – neobjeví se totiž menstruace.

V případě adrenogenitálního syndromu dochází k opačné situaci: u plodu, který má normální ženské chromozomální vybavení, se v intrauterinním vývoji uplatňuje nadbytek androgenů (mužských hormonů). Důsledkem je vznik vnějších pohlavních orgánů mužského typu, popřípadě jejich kombinace s orgány ženskými, která se dá chirurgicky upravit na ženský genitál. Mnohé z těchto dětí jsou však vychovávány jako chlapci a abnormalita bývá odhalena až v pozdější fázi vývoje.

Výzkum obou těchto biologických abnormalit však ukazuje i na význam sociálizace při vytváření rozdílu mezi chováním chlapců a dívek. U dětí označených při narození jako „dívky“ se vyvíjí ženská identita, chování a postoje, i když po chromozomální stránce jde o „mužské pohlaví“. Naopak děti považované od narození za chlapce získávají mužské vlastnosti. Zvláštní pozornost zasluhuje v této souvislosti jeden známý případ jednovaječných dvojčat. Taková dvojčata jsou totiž po stránce genotypu *naprosto shodná*. V tomto případě utrpělo jedno z dvojčat, chlapců, při obřízce závažné poranění, takže bylo rozhodnuto rekonstruovat jeho pohlavní orgány jako ženské. Tento chlapec byl poté vychováván jako děvčátko. Když bylo dvojitě šest let, chovala se v souladu s typickým rysy obou pohlaví, obvyklými v západní kultuře. Dívka si hrála s jinými holčičkami, pomáhal v domácnosti a chtěla se vdát, až vyroste. Chlapec si hrál raději s ostatními chlapci; jeho oblíbenými hračkami byla autička a chtěl se stát hasičem nebo policistou.

Tento případ byl svého času považován za definitivní důkaz toho, že rozdíly mezi pohlavní způsobilou především sociální učení. Později, když začala „dívka“ dospívat, však s ní byl natočen rozhovor pro televizi. V něm vyšly najevo její velké problémy s její ženskou identitou a pocit, že „ve skutečnosti“ je nakonec přece jen chlapec. Tou dobou už ovšem znal(a) svou vlastní neobvyklou historii, což se mohlo také podílet na změněním vnímání sebe sama (Ryan, 1985, str. 182-3).

Zmíněná studie nevyvrací existenci biologických vlivů, podmíněných známé rozdíly v chování mužů a žen. Pokud ovšem existují, nebyl dosud přesně zjištěn jejich fyziologický původ. Většina zainteresovaných by nejspíše souhlasila se závěrem jednoho z předních světových genetiků, Richarda Lewontina:

Prvotní sebeuvědomění muže nebo ženy – spojené s nejrůznějšími postoji, názory a přáními, jež tuto identifikaci provázejí – závisí na tom, jak byl dotvářen jedinec

v dětství označen. Za normálních okolností toto označení odpovídá chromozomálnímu, hormonálnímu a morfologickým kritériím. Biologické rozdíly se tak stávají spíše signálem k diferenciaci sociálních rolí než jejich příčinou (Lewontin, 1982, str. 142).

POHLAVÍ A SOCIALIZACE

Jak jsme viděli, pomáhají nám při chápání diferenciacie obou pohlaví poznatky biomedicínských věd. Můžeme se však vydat i jinou cestou, totiž sledovat, jak se učíme mužským a ženským rolím v procesu socializace – jak nás v tomto směru ovlivňují sociální faktory, například rodina a sdělovací prostředky.

Reakce rodičů a dospělých

Tématu diferenciacie mužských a ženských rolí byla věnována řada výzkumných prací. Studie interakcí mezi matkou a kojencem ukázaly, že matky zacházejí jinak s chlapci a jinak s děvčátky. Platí to i tehdy, když si myslí, že na ně reagují stejně. Požádáme-li dospělého, aby hodnotil osobnost dítěte, budou se jeho odpovědi lišit podle toho, zda dítě považuje za chlapce nebo děvčátko. Jeden pokus sledoval reakce šesti mladých maminek na šestměsíční dítě jménem Beth (= Elizabeth). Většinou se na ni usmívaly a dávaly jí na hrani panenky. Připadala jim „roztomilá“ a její pláč „jemňounký“. Reakce druhé skupiny matek na dítě stejného věku jmenem Adam byla výrazně odlišná. Tomuto dítěti nejčastěji nabízely vláčky nebo jiné „chlapecké hračky“. Ve skutečnosti šlo o jedno a totéž dítě, oblečené v různých šatech (Williová et al., 1976).

Takové rozdílné vnímání nepatří jen k výsádkám rodičů a prarodičů. Jedna studie sledovala, jak zdravotnický personál asistující při porodu hodnotil jednotlivé novorozence. Pokud šlo o chlapce, byli nejčastěji hodnoceni slovy „to je cvallk“, „je velký“, „kluk jako buk“ apod. Když se narodila holčička, byla spíše „roztomilá“, „sladká“ nebo „jemná“. Přitom co do váhy nebo velikosti nebyl mezi těmito dětmi v průměru žádný rozdíl (Hansen, 1980).

Jak se učíme ženské a mužské roli

Vnlmání rozdílů mezi pohlavními začíná už u velmi malých dětí a je téměř určitě nevědomé. Ještě předtím, než dítě dokáže sama sebe správně označit jako „kluka“ nebo „holku“, se mu dostává řady neverbálních signálů. Muži obvykle zacházejí s kojenci jinak než ženy. Kosmetika, kterou používají ženy, vydává jiné vůně než ty, s nimiž se dítě setkává u mužů. Systematické rozdíly v oblekání, účesu a po-

dobně poskytují dítěti vizuální oporu při rozlišování. Ve věku dvou let už dítě do- káže správně zařadit sebe sama a většínou i ostatní lidi. Až do pěti nebo šesti let si však neuvědomuje, že se přibližnost k mužskému nebo ženskému pohlaví nemě- ní, že každý musí být tím či oním a že rozdíly mezi chlapci a dívkami mají anatomi- ckou povahu.

Hračky, obrázkové knížky a televizní programy, s nimiž se děti dostávají do styku, vesměs zdůrazňují rozdíly mezi mužskými a ženskými znaky. Hračkářství obvykle rozděluje své zboží na „chlapecké“ a „děvčí“ hračky. Neutrální nejsou ani mnohé z těch hraček, které tak na první pohled působí. Například plyšový králík nebo kočičky jsou doporučovány spíše děvčátkům, zatímco lvi a tygři jsou považo- váni za vhodnější pro chlapce.

Vanda Lucia Zammunerová se zabývala preferencemi různých hraček u dětí ve věku 7-10 let ze dvou rozdílných kultur – Itálie a Nizozemí (Zammunerová, 1987). Hodnotila jejich názory a reakce na řadu hraček, mezi nimiž byly některé tradičně „chlapecké“ nebo „holčičí“ a jiné, které bývají vnímány neutrálně. Děti i jejich rodiče měli říci, které hračky považují za chlapecké a které za vhodné pro děvčata. Odpovědi dětí a rodičů se do značné míry shodovaly. Italské děti dávaly v průměru přednost ryze chlapeckým nebo ryze dívčím hračkám, zatímco u nizozemských byla diferenciacie méně výrazná. To bylo ve shodě s očekáváním, neboť italská kultura má sklon k tradičnějšímu pojetí rozdílu mezi pohlavními než nizozemská společnost. Podobně jako v jiných studiích se i v tomto případě zajímaly dívky o neutrální nebo chlapecké hračky daleko více než chlapci o „holčičí“.

Dětské knihy a televizní pohádky

Před více než dvěma desetiletími provedla Lenore Weitzmanová se svým týmem analýzu mužských a ženských rolí v nejznámějších knížkách pro předškolní děti (Weitzmanová et al., 1972). Rozdíly mezi mužskými a ženskými úlohami byly zásadní. Mužské postavy sehávaly v pohádkách a obrázkových knížkách daleko významnější roli než ženské; poměr mezi oběma byl 11:1 a při započtení zvířat s vyjádřeným rodem dokonce 95:1. Lišila se i činnost chlapců a dívek. Chlapci pod- nikali různá dobrodružství, která se odehrávala mimo domov a vyžadovala nezá- vislost a sílu. Dívky, pokud se vůbec objevily, měly pasivní úlohu a sehrávaly ji ob- vykle mezi čtyřmi stěnami. Vařily mužům, čekaly na jejich návrat nebo se věnovaly domácím pracím. Totéž platilo o dospělých mužích a ženách zobrazených v dět- ských knížkách. Ženy, které nebyly manželkami nebo matkami, měly čisté magi- nární charakter (vlý nebo ježibaba). Ani jedná žena ve všech analyzovaných kni- hách se nezabývala reálnou činností mimo domov. Naopak muži byli zobrazováni v široké škále rolí, jako hrdinové, policisté, soudci, králové a podobně.

Pozdější výzkumy ukazují, že se situace trochu změnila, ale valná většina dět- ské literatury zůstává po této stránce víceméně stejná (Daviesová, 1991). Především pohádky vyjadřují velmi tradiční postoje, pokud jde o úlohy obou pohlaví i o cíle

a ambice, jež přisuzují chlapcům a děvčatům. Ve starých pohádkách čeká dívka na svého prince. Tehdy to obvykle znamenalo, že i chudá dívka může snít o bohatství a štěstí, zatímco dnes je smysl tohoto rčení daleko spíše spojován s ideály romantické lásky.

Existují pokusy o „přepsání“ některých nejslavnějších pohádek, například o Popelce, do feministické podoby, s přehozením mužských a ženských rolí. Ty jsou ovšem určeny spíše dospělému obecnstvu a nemají prakticky žádný vliv na výchovu dětí.

Hodnocení televizních programů pro děti dochází k podobným závěrům (s některými pozoruhodnými výjimkami). U oblíbených kreslených filmů jsou téměř všechny hlavní postavy mužského rodu a ve všech vyobrazených činnostech zcela dominují. Totéž platí o reklamách, které se objevují mezi programy.

Škola a vliv vrstevníků

Ve věku, kdy jdou do školy, si už děti rozdělily mezi role chlapce a dívky dobře uvědomují. Obvykle se sice nepředpokládá, že by škola jednala jinak s chlapci a jinak s děvčaty, ale v praxi nadále existuje řada faktorů ovlivňujících chlapce a děvčata různým způsobem. V mnoha západních zemích mají dosud chlapci a dívky některé odlišné předměty (chlapci dílny, dívky vaření nebo šití). Často jsou chlapci a dívky vedeni k tomu, aby se věnovali odlišným sportům. Postoj učitelů k chlapcům nebo dívkám se často skrývá nebo i otevřeně liší. Blíže se budeme vlivem školy zabývat v kapitole patnácté, věnované vzdělávání.

Po celou dobu školní docházky se na upevňování a rozvíjení mužské či ženské identity významně podílí další z faktorů socializace, totiž vliv vrstevníků. Partty kamarádů ve škole i mimo školu bývají obvykle čistě chlapecké nebo čistě dívčí.

Obtíže s netradiční výchovou dětí

June Stathamová se zabývala zkušenostmi skupiny britských rodičů, kteří se snažili vychovávat své děti „rovnoprávně“. Výzkumu se účastnilo třicet dospělých z osmnácti rodin, jejichž dětem bylo od šesti měsíců do dvanácti let. Rodiče patřili ke středním vrstvám a většinou působili jako pedagogové (učitelé, profesoři). Stathamová zjistila, že většina rodičů se nesaží prosit změnit tradiční úlohy obou pohlaví, ale že chtějí rozvíjet nové kombinace „mužských“ a „ženských“ vlastností. Přáli si například, aby chlapci byli citlivější k pocitům druhých, než se po nich obvykle žádá, a aby dokázali své city projevat. U dívek zase podporovali větší aktivitu a zvědavost.

Všichni tyto rodiče zjišťovali, že převládajícím způsobem socializace lze jen těžko čelit, protože na děti působí společnost jejich vrstevníků a škola. Poměrně

úspěšně své děti učili hrát si s „neutrálními“ hračkami, ale i to se ukázalo být obtížnější, než mnozí z nich očekávali. Jedna z matek to komentovala těmito slovy:

„Když vstoupíte do hračkářství, uvidíte militaristické hračky pro kluky a kuchyňky pro holky, což přesně vyjadřuje, jaká naše společnost je. Takhle ty děti vychováváme: u kluků je normální, aby se učili zabíjet a ubližovat. Myslim, že je to hrozné, je mi z toho špatně. Do obchodu s hračkami už radši nechodim, protože mě to vždycky rozlobí.“

Prakticky všechny tyto děti ve skutečnosti měly takové stereotypní „chlapecké“ nebo „holčičí“ hračky od příbuzných a hrály si s nimi.

Dnes už existují dětské knížky, v nichž v hlavních rolích vystupují silné, nezávislé hrdinky, ale jen málo jich ukazuje chlapce v netradičních úlohách. Matka pětiletého dítěte vyjádřila reakci svého syna na to, když mu při předčítání dětské knížky změnila ženskou roli na mužskou a naopak:

„Po pravdě řečeno se mu moc nelíbilo, když jsem mu četla knížku, ve které vystupují kluk a holka ve velmi tradičních rolích, ale přitom jsem změnila každé „on“ na „ona“ a naopak. Když jsem to začala dělat, bránil se a říkal, ty nemáš ráda kluky, ale jenom holky. Músela jsem mu vysvětlit, že to tak není, že jenom není dost pohádek o holkách“ (Stathamová, 1986, str. 43, 67).

Je zjevné, že učení mužským a ženským rolím má dalekosáhlý vliv. Pokud se snažíme těmto tradičním úlohám vymanit, narážíme obvykle na značné obtíže. Společnost od každého očekává, že se bude chovat „mužsky“ nebo „žensky“, v praktickém životě se tato očekávání naplňují a reprodukují (Lorberová, 1994, Bourdieu, 1990).

Realizace mužské a ženské role

Naše pojetí mužské a ženské role i sexuální postoje a sklony, které s nimi spojujeme, se utvářejí tak brzy, že je v dospělosti obvykle vnímáme jako něco samozřejmého. Obsahem těchto rolí však není jen to, že se naučíme chovat jako chlapci nebo dívky. Rozdíl mezi pohlavními patřičnostmi, čím doslova žijeme každý den. Jinými slovy, tyto rozdílné role nejsou něčím, co prostě existuje; my sami je v našich každodenních sociálních interakcích s ostatními lidmi vytváříme. Jan Morrisová se například musela učit ženskou roli i při návštěvě restaurace. Jak říká, „neexistuje žádný aspekt našeho bytí“, jehož by se to nevykalo. Přesto si toho až do své operace nebyla vědoma. Nenahadné vytváření mužské či ženské role je totiž do té míry samozřejmou součástí našeho života, že naši pozornost vzbudí teprve jeho náhle zmučení nebo zásadní změna.

Skutečnost, že se sexuálně diferencovaným rolím *trvale* učíme, nám dokládá význam pojmu **sociální reprodukce**, o níž jsme hovořili v první kapitole. Každý den tyto role tiskerým způsobem reprodukujeme a znovu je vytváříme. Tento proces nám umožňuje chápat rozdíly mezi pohlavními jako sociální instituci, která vzniká

a obnovuje se v naší interakci s druhými lidmi. Jak uvidíme v dalších kapitolách, jsou také významnou součástí jiných sociálních institucí, jaké představují například rodina, náboženství, práce a třída.

IDENTITA A SEXUALITA: TŘI TEORIE

Freudova teorie rozvoje sexuální identity

Snad nejvýznamnější – a nejspornější – teorií rozvoje sexuální identity zůstává ta, jejímž autorem je Sigmund Freud. Podle něj závisí vnímání rozdílů mezi pohlavími u malých dětí především na tom, jestli mají nebo nemají penis. „Mám penis“ znamená „jsem chlapec“, zatímco „jsem dívka“ značí totéž co „nemám penis“. Freud zdůrazňuje, že nejde jen o anatomický rozdíl a že to, zda mám penis nebo ne, má z hlediska mužství a ženství symbolický význam.

V oidipovské fázi (viz kapitola 2, Kultura, společnost a jedinec) se chlapec cítí být ohrožen tím, že po něm jeho otec chce, aby byl ukázněný a samostatný. Představuje si, že mu otec chce jeho penis vzít, a tedy jej vykastrovat. Zčásti vědomě – ale převážně na úrovni nevědomí – vnímá chlapec otce jako někoho, kdo s ním soupeří o city jeho matky. Potlačením erotických pocitů vůči matce a přijetím otce jako nadřazené bytosti se chlapec identifikuje s otcem a uvědomuje si svou mužskou identitu. Vzdává se lásky k matce na základě nevědomého strachu z toho, že bude otcem vykastrován. Dívky naproti tomu údajně „zavídlí“ chlapcům penis, protože takový viditelný orgán nemají. Matka má v očích malé holčičky menší cenu, protože ani ona nemá penis a není schopna jí ho poskytnout. Když se děvče nakonec ztotožní s matkou, přebírá její submisivní postoj jako „druhou nejlepší“ možnost.

Po skončení oidipovské fáze už dítě umí potlačovat erotické pocity. Období od věku pěti let do puberty je podle Freuda obdobím latence – sexuální aktivita se odkládá na dobu, kdy biologické změny spojené s pubertou reaktivují erotické tužby přímocárým způsobem. V období latence, jež pokrývá časně a střední školní roky, hrají v životě dítěte nejdůležitější roli skupiny vrstevníků téhož pohlaví. Proti Freudovým názorům se objevily závažné námitky, především ze strany feministek, ale i od jiných autorů (Mitchellová, 1973; Cowardová, 1984). Za prvé se zdá, že vnímání sexuální identity příliš úzce spojoval se znalostí pohlavních orgánů; jistě se přitom uplatňují i jiné, méně nápadné faktory. Za druhé jeho teorie zjevně vychází z představy, že penis je „přirozené“ nadřazené vagíně. Proč by se však nemohlo totéž tvrdit o genitálu ženském? Za třetí, Freud považuje za hlavního ukázněujícího činitele otce, zatímco v mnoha kulturách má větší úlohu v nastolování kázně matka. Za čtvrté, Freud byl přesvědčen, že učení se mužským a ženským rolám je soustředěno do oidipovské fáze, tj. okolo čtvrtého až pátého roku života. Většina pozdějších autorů – včetně těch, které Freud výrazně ovlivnil – kladla důraz na mnohem časnější fáze učení, už od kojeneckého věku.

Teorie Nancy Chodorowové

Mnozí autoři sice při studiu vývoje sexuální identity využívají Freudova modelu, ale obvykle jej zásadním způsobem modifikují. Jako příklad nám může posloužit socioložka Nancy Chodorowová (1978, 1988). Chodorowová má blízko k pozdějším psychoanalytikům než k Freudovi samotnému, neboť vidí počátek identifikace s mužským či ženským pohlavím ve velmi časném období a odvozuje ji z fixace kojence na rodiče. Daleko více než Freud zdůrazňuje úlohu matky (oproti otci). Děti se emocionálně identifikují s matkou, protože ta má samozřejmě dominantní vliv v časně fázi jejich života. Tuto vazbu je třeba v určitém okamžiku zlomit, aby vzniklo nezávislé vědomí vlastního „já“ – po dítěti se vyžaduje, aby se stalo méně závislým na matce.

Podle Chodorowové probíhá proces odpoutávání, který Freud popisuje jako „oidipovský“ přechod, jinak u děvčat a jinak u chlapců. Děvčata zůstávají blíže matce; nadále se s ní objímají, lhbají a napodobují, co dělá. Vazba na matku je u dívek trvalejší než u chlapců. Protože nikdy nenasává zřetelný rozchod s matkou, vyznačuje se vědomí vlastního „já“ u dívek – a pak i u dospělé ženy – větší kontinuitou ve vztahu k těm druhým. Její identita může spíše splýnout s identitou toho druhého (nejprve matky, pak muže) anebo být na ní závislá. Podle Chodorowové to navozuje u žen vlastnosti jako citlivost a schopnost vyjadřovat souci, které se přenášejí z generace na generaci.

Chlapci získávají vědomí vlastního „já“ prostřednictvím radikálnějšího odmítnutí původní úzké vazby na matku. Své chápání mužství si vytvářejí na podkladě toho, co není ženské. Musejí se naučit, že nemohou být „maminčini mazánci“, kteří se pořád „dříví máminy sukne“. Výsledkem je to, že mají menší schopnost vytvářet si vztahy k druhým, namísto toho si vytvářejí spíše analytický způsob posuzování světa. Přistupují k vlastnímu životu aktivněji, kladou důraz na „úspěch“, ale patří za to potlačením schopnosti chápat pocity vlastní i druhých.

Chodorowová tak vlastně do jisté míry obrací Freuda naruby. Z jejího pohledu totiž něco chybí mužům, a ne ženám: ztrácejí totiž blízký vztah k matce. Mužská identita se vytváří *oddělením*; proto mají muži v pozdějším průběhu života podvědomý pocit jejího ohrožení při vzniku úzkého citového vztahu s jinou osobou. U žen je tomu naopak; jejich sebeúctu ohrožuje *nepřítomnost* úzkého vztahu k jiné osobě. Díky klíčové úloze, kterou ženy sehrávají v časně socializaci dětí, se tyto vzorce přenášejí z generace na generaci. Ženy vyjadřují a definují sebe samy především prostřednictvím vztahů. Muži, kteří tyto potřeby potlačili, přijímají manipulativnější přístup k světu.

Také tato teorie se setkala s řadou kritických ohlasů. Například Janet Sayersová soudí, že Chodorowová neovysvětluje, proč se ženy – zvláště v dnešní době – snaží stát nezávislymi, soběstačnými jedinci (Sayersová, 1986). Psychologie ženy (i muže) je podle ní smiřenejší a rozporuplnější, než by se z teorie Nancy Chodorowové zdálo. Sayersová tvrdí, že se za ženskými projevy mohou skrývat agresivní nebo asertivní pocity, které se navenek projevují pouze nepřímou nebo v určitém

kontextu (Bremnanová, 1988). Kritické rovněž upozorňují, že se pojetí Chodorové hodí jen na konkrétní typ bělošské středostavovské rodiny. Jak je tomu například u dětí vyrůstajících bez otce nebo v rodinách, kde jsou děti vychovávány větším počtem dospělých?

Pres tato omezení však teorie Chodorové mají svůj význam. Vypovídají nejen o utváření ženské povahy, ale pomáhají nám také pochopit původ toho, co psychologové označují jako **mužskou neexpressivitu** – proč muži jen s obtížemi dávají najevo své city.

„Já“ a mravnost: teorie Carol Gilliganové

Carol Gilliganová (1982) ve své analýze rozdílů mezi pohlavími vychází z toho, jak dospělí muži a ženy vnímají sebe samy a svou úspěšnost v životě. Shoduje se s Chodorovou, že ženy hodnotí sebe samy podle osobních vztahů a posuzují to, čeho dosáhly, s ohledem na schopnost pečovat o druhé. V životě muže zaujmají ženy tradičně místo pečovatele a pomocníci. Kvality dosažené v tomto směru však muži často podceňují, protože za jedinou formu „úspěchu“ považují *individuální* prosazení, na které kladou důraz oni sami. Skutečnost, že ženy usilují především o vztahy, se mužům jeví spíše jako slabost než jako přednost, kterou to často bývá.

Gilliganová důkladně vyzpovídala asi dvě stě amerických žen a mužů různého věku. Všem interviewovaným kladla řadu otázek na téma morálky a sebeuvědomění. Mezi názory mužů a žen se objevovaly zásadní rozdíly. Jedna z otázek zněla: „Co pro vás znamená tvrzení, že něco je z mravního hlediska správné či špatné?“ Zatlumco muži měli sklon se ve své odpovědi na tuto otázku zmiňovat o abstraktních ideálech povinnosti, spravedlnosti a osobní svobody, ženy se úporně vracely k tématu pomoci druhým.

Ženy byly ve svých mravních soudech méně jisté než muži, protože vnímaly možný konflikt mezi přísnými morálními zásadami a snahou neublížit druhým. Gilliganová se domnívá, že tento postoj vychází z tradiční situace žen, v níž jsou dležitější vztahy spojené s péčí o druhé než „navenek zaměřené“ postoje mužů. Ženy v minulosti přijímaly názory mužů; přitom si však uvědomovaly, že mají určité kvality, které většinou mužů chybějí. V jejich sebehodnocení převládá nad individuálním úspěchem to, jak úspěšně naplňují potřeby těch druhých.

I Gilliganová má ovšem své kritiky, podle kterých ji výzkum týkající se blízkých příslušnic americké střední třídy neopravňuje k tak širokému zobecňování. Navíc zjišťovat si něčí názor na mravní otázky není totéž jako sledovat, jaká mravní rozhodnutí lidé skutečně v praxi činí. Její respondenti možná do jisté míry odpovídali způsobem, který veřejnost od mužů a žen očekává, ale ve svém skutečném chování se tím nemusejí řídit.

LIDSKÁ SEXUALITA

Podobně jako u rozdílů v chování obou pohlaví se i u typů sexuální aktivity jako takové vedou čtené spory o podíl biologických a sociokulturních vlivů. V obou oblastech se setkáváme s tím, že se vědci pokoušejí vysvětlit lidské chování analoziemi z živočišné říše. Nejdříve se seznámíme s některými argumenty z oblasti biologie a s kritikou, kterou vyvolaly. Potom se pokusíme zhodnotit působení sociálních vlivů na sexuální chování, což nás přivede k tématu rozmanitých forem lidské sexuality.

Biologie a sexuální chování

Sexualita má nepochybně biologický základ, protože se mužské a ženské pohlavní orgány liší právě tak jako jejich prožitek orgasmu. Navíc zjevně existuje biologický imperativ, jenž nám velí rozmnožovat se, jinak by lidský druh vyhynul. Jak jsme viděli v kapitole 2, tvrdí někteří biologové, že i větší promiskuitu mužů ve srovnání se ženami lze vysvětlit evolučně. Muži jsou biologicky „naprogramováni“, aby se pokusili oplodnit co největší počet žen, neboť tím získávají maximální šanci na reprodukci svých genů. Žena může být oplodněna pouze jediným mužem, takže takový biologický zájem nemá; namísto toho potřebuje stálého partnera, který by její genetický fond (děd) náležitě chránil. Na podporu tohoto argumentu se uvádí, že samci většímu druhu zvířat se rovněž vyznačují větší promiskuitou než samice.

Novější výzkumy však ukazují, že samiči „nevěra“ je v živočišné říši častější a sexuální aktivity mnoha zvířat složitější, než jsme se dosud domnívali. Někdy bylo například zpochybněna známá teze, podle které si samice vybírá ke kopulaci toho samce, který přináší příslib nejhodnotnějšího genetického materiálu pro její potomstvo. Možná je volba partnera založena na tom, že bude lepším rodičem-ochráncem mláďat. Ani u zvířat nemusí být kopulace pouhým předáním spermií (Angierová, 1994).

Závěry, které z těchto výzkumů plynou pro lidskou sexualitu, vyznívají do značné míry spekulativně. Jak uvidíme, je naše sexuální chování natolik složitě, že je nelze v celém rozsahu vysvětlit biologickými předpoklady.

Vliv sociálních faktorů na sexuální chování

Většina lidí ve všech společnostech je **heterosexuálně** zaměřena, tj. hledá citové vztahy a sexuální uspokojení u jedinců opačného pohlaví. Heterosexualita je v každé společnosti základem manželství a rodiny.

Kromě heterosexuálního styku se ovšem vyskytuje i mnoho jiných forem sexuálního chování. Judith Lorberová rozlišuje neméně než deset různých sexuálních identit: od heterosexuálního muže a ženy, přes homosexuálně orientované a bise-

xuály obou pohlaví až po mužské a ženské transvestity a transsexuály. Sexuální praktiky samy jsou ještě rozmanitější. Freud říkal, že lidé jsou „polymorně perverzní“. Chtěl tím říci, že lidé mají velkou škálu sexuálních zájmů a zálib, jimiž se často řídí i v takové společnosti, která to zakazuje. Freud zahájil své výzkumy na sklonku devatenáctého století, kdy převládala dosti prudérní morálka; přesto však jeho pacienti uváděli velmi pozoruhodné sexuální anamnézy.

Muž či žena se může sexuálně stykat buď jen s muži, nebo jen se ženami, nebo s oběma; s jediným partnerem anebo s několika současně. Každý může sexuálně žít úplně sám (masturbace) anebo se sexuálně aktivně vzdát (celibát). Někteří lidé se sexuálně stykají s transvestity nebo transsexuály, vzrušují se pornografií nebo erotickými pomůckami, praktikují sadomasochismus nebo mají pohlavní styk se zvířaty. Ve všech společnostech existují normy chování, které některé praktiky schvalují, zatímco jiné zavrhují nebo přímo odsuzují. Tyto normy však mohou být velmi rozdílné. Lze to doložit na příkladech homosexuality, kterou některé kultury v určitém kontextu tolerují nebo k ní přímo vybízejí. V antickém Řecku byla láska mužů k chlapcům idealizována jako nejvyšší forma sexuální lásky.

O skutečnosti, že většina sexuálních zvyků je spíše naučená než vrozená, svědčí mimo jiné i velké rozdíly mezi formami heterosexuálního chování přijímanými v různých kulturách. Nejsystematičtější přehled lidských sexuálních praktik vypracovali před několika desetiletími Clellan Ford a Frank Breach (1951), kteří vyhodnotili zprávy antropologů o více než dvou stovkách kultur. Našli přitom pozoruhodné rozdíly v tom, co je považováno za „normální“ sexuální chování, i v normách sexuální přitazlivosti. V některých kulturách se například za žádoucí, ne-li přímo nezbytnou součást pohlavního styku považuje předehra, jež může trvat i několik hodin; v jiných prakticky žádná předehra neexistuje. Některé kultury se domnívají, že příliš častý pohlavní styk působí tělesnou slabost či nemoc. U Seniangů v jižním Tichomoří vyzývají stařešinové vesnice mladší členy ke střídmosti v milování – a současně tvrdí, že osoba s bližními vlny už může klidně souložit každou noc!

Normy sexuální přitazlivosti (sdílené ženami i muži) se ve většině kultur týkají spíše fyzického zjevu ženy než muže – i když v západní společnosti se tato situace pomalu mění, neboť ženy se stále více zapojují do činností probíhajících mimo domácnost. I měřítka ženské krásy však mohou být velice rozdílná: některé kultury obdivují štíhlou a útlou postavu, v jiných jsou za nejpřitazlivější považovány daleko bujnější tvary. Právě v jiných jsou za nejpřitazlivější považovány velké erotický význam, zatímco v jiných nejsou vůbec považovány za zdroje sexuálního vzrušení. Někde hraje velkou roli tvar obličej, jinde tvar a barva očí nebo velikost a tvar nosu a rtů.

Sexualita v západní kultuře

Postoj západní společnosti k sexualitě se takřka po dvě tisíciletí utvářel především pod vlivem křesťanství. I když se u různých sekt a denominací setkáváme s velmi rozmanitými názory na místo sexuality v životě, převládá v křesťanství podezřivavý postoj k veškeré sexuální aktivitě. Podle mnoha křesťanů by měla být omezena na minimum nezbytné k plození dětí. V některých obdobích a na určitých místech vedl tento postoj k extrémně prudérnímu chování celé společnosti. Jindy naopak lidé na učení církve příliš nedbali nebo se proti němu bránili a hojně provozovali zakázané sexuální praktiky (například cizoložství). Jak už bylo řečeno v první kapitole, jen zřídka se objevoval názor, že by v manželství mohlo či mělo být dosaženo sexuálního uspokojení.

V devatenáctém století došlo k částečnému nahrazení náboženských představ o sexualitě představami lékařskými; ty však byly zpočátku právě tak rigidní jako názory církve. Někteří lékaři tvrdili, že jakákoli sexuální aktivita, která nesouvisí s rozmnožováním, vede k těžkému tělesnému posízení. Onanie měla údajně způsobovat slepotu, šlensství, srdeční choroby a mnoho dalších neduhů; orální sex byl vyvádán za přičinu rakoviny. Ve viktoriánské éře převládalo sexuální pokrytí. Podle viktoriánských konvencí neměla mít ctinostná žena o sex vůbec zájem; sexuální choutky svého manžela měla přijímat pouze jako povinnost. V rostoucích městech se však šířila prostituce, často v podstatě tolerovaná, a „lehké“ ženy byly vnímány jako bytosti úplně jiné kategorie než spořádané manželky.

Mnozí muži viktoriánské éry, kteří vystupovali jako řádní a ukáznění občané, oddaní svým manželkám, však pravidelně navštěvovali prostitutky nebo si vydířovali milenky. Společnost se k takovému jednání u mužů stavěla blahosklonně, zatímco u „slušné“ ženy byl milenecký poměr skandálem a „lepší společností“ se jí stranila. Toto *dvou měřítko* pro muže a ženy přetrvávalo dlouho a jeho pozůstatky dodnes nezmizely.

V současnosti existují tradiční postoje tohoto typu zároveň s daleko liberálnějšími postoji k sexualitě, které se rozvinuly především v šedesátých letech. Zvláště lidé ovlivněni křesťanským učením bývají dosud přesvědčeni o nevhodnosti předmanželských zkušeností a obvykle neschvalují žádnou formu sexuálního chování kromě pohlavního styku v rámci manželství. I oni však dnes daleko více uznávají sexuální uspokojení za žádoucí a významnou součást manželského vztahu. Jiní naopak předmanželský pohlavní styk připouštějí nebo přímo schvalují a mají tolerantní postoj také k odlišným sexuálním praktikám.

Je nesporné, že ve většině západních zemí převládá v posledních třech desetiletích tolerantnější názory na sex. Ve filmech a v divadle můžeme vidět scény, jež by byly v minulosti naprosto nepřijatelné; pornografie se stala volně dostupnou pro většinu dospělých, kteří o ni projevují zájem.

Sexuální chování: Kinseyho studie

Zabývalme-li se minulostí, můžeme s daleko větší jistotou hovořit o veřejně deklarovaném postoji společnosti k sexualitě než o tom, jak si lidé v soukromí počínali, neboť ze samotné povahy sexuální praxe vyplývá, že obvykle není dokumentována. První rozsáhlejší výzkumy sexuálního chování zahájil až ve 40. a 50. letech tohoto století Alfred Kinsey ve Spojených státech. Řada náboženských organizačních stávků Kinseyho a jeho spolupracovníků na pranýř a noviny i Kongres odsoudily jeho práci jako nemorálnou. Přesto vytrval a podařilo se mu nakonec získat sexuální „anamnézy“ 18 tisíc lidí, představujících poměrně reprezentativní vzorek americké bělošské populace (Kinsey et al., 1948, 1953).

Kinseyho výsledky většinu lidí překvapily a mnohé dokonce šokovaly, neboť odhalily velký rozdíl mezi tehdy převládajícími normami sexuálního chování a skutečným jedním lidí. Kinsey zjistil, že téměř 70 procent mužů v životě navštívilo prostitutku a 84 procent mělo předmanželské sexuální zkušenosti. V souladu s dvojným měřítkem té doby však 40 procent z těchto mužů soudilo, že by žena měla vstoupit do manželství jako panna. Více než 90 procent mužů někdy provozovalo masturbaci a téměř 60 procent mělo předmanželský pohlavní styk 50 procent, byť většinou se svým budoucím manželem, asi 60 procent uvádělo masturbaci a stejně procento mělo zkušenost s orogenitálním stykem.

Tyto statistiky přesvědčivě dokládají, jaký rozpor může být mezi veřejně přijímanými postoji a skutečným lidským jedním. Právě v Kinseyho době, těsně po druhé světové válce, však zřejmě byla tato propast zvlášť velká. Určitá sexuální liberalizace totiž začala už dříve, ve 20. letech, kdy se mnozí mladí lidé cítili oproti těm od přísných mravních pravidel, jimiž se řídily předchozí generace. Sexuální chování se nejspíš už tehdy výrazně změnilo, ale na veřejnosti se – na rozdíl od dneška – o otázkách spojených se sexualitou otevřeně nemluvalo. Kdo provozoval sexuální aktivity, které společností dosud ostře odmítala, činil tak v tajnosti a nebyl si přitom vědom toho, nakolik jsou podobné praktiky v populaci rozšířeny. V permissivnějším období 60. let se pak otevřeně deklarované postoje dostaly do většího souladu se skutečným sexuální chováním.

Sexuální chování po Kinsey

Na sexuálním liberalismu šedesátých let se podílely také jiné faktory. Společenská hnutí namířená proti existujícímu řádu věcí, spojená s kulturním undergroundem nebo se životním stylem hippies, vystoupila také proti existujícím sexuálním normám. Mnohé z těchto skupin hlásaly sexuální svobodu a vynález antikoncepčních pilulky pro ženy zase umožnil oddělit sexuální uspokojení od plodnosti dětí. Kromě toho začala ženská hnutí usilovat o větší nezávislost na mužských hodnotových měřítkách v oblasti sexualit, zavrhovat „dvojitá měřítko“ pro muže a ženy a zdůrazňovat potřebu většího sexuálního uspokojení žen.

Donedávna se dalo jen stěží přesně odhadnout, nakolik se sexuální chování od

poválečných let skutečně změnilo. Na konci 80. let vzpovídala Lilian Rubinová tisíc Američanů ve věku od 13 do 48 let, aby zjistila, jaké změny v sexuálním chování a postojích vlastně za posledních třicet let nastaly. Výsledky jejího průzkumu ukazují, že v daném období skutečně došlo k významnému posunu v několika směrech. Sexuální aktivity dnes obvykle začíná v mladším věku, než tomu bylo u předchozích generací; navíc zkoušejí mladší právě tak rozmanité sexuální praktiky jako dospělí. Dvojitá měřítko pro muže a ženy stále ještě existuje, ale neplatí se tak výrazně jako kdysi. Jednou z nejvýznamnějších změn je to, že ženy dnes očekávají od svých vztahů sexuální uspokojení a aktivně o ně usilují. Nechtějí tedy pouze dávat, ale i přijímat, což má podle Rubinové významný vliv na obě pohlaví.

Ženy jsou dnes po sexuální stránce svobodnější než dříve, což většinou mužů vyhovuje. Je to však spojeno i s nebyvalou asertivitou, kterou mnozí z nich těžko snáší. Muži, s nimiž hovořila Lilian Rubinová, často tvrdili, že si připadají „příliš slabí“, báli se, že „vždycky udělají všechno špatně“, a tvrdili, že „dnešní ženské prostě nelze uspokojit“ (Rubinová, 1990, str. 133).

Ze si muži připadají příliš slabí? Jak je to možné? Vždyť moderní společnost zůstává výrazně patriarchální (jak uvidíme v kapitole 12, v níž budeme hovořit o práci). Muži mají ve většině oblastí převahu a také násilí mužů vůči ženám je daleko častější než násilí ze strany žen. Jak říká mnohé feministky, směřuje toto násilí často k tomu, aby byly ženy ovládnuty a udržovány v podřízeném postavení. Řada autorů však začíná tvrdit, že tradiční pojetí „mužnosti“ je také velkým břemenem. Mnohé projevy mužské sexualitě pramení z nutkavé potřeby si tuto tradiční mužnost dokázat a nepřinášejí skutečné uspokojení. Kdyby muži přestali používat sexualitu jako prostředek k ovládnutí žen, měli by z toho prospěch i oni sami.

Nová věrnost?

V roce 1994 publikoval tým amerických výzkumníků nejrozsáhlejší průzkum sexuálního chování od doby Kinseyho pod názvem *Sociální organizace sexualit: sexuální praktiky ve Spojených státech*. Výsledky byly opět překvapující, neboť svědčily o značném sexuálním konzervatismu Američanů. 83 procenta respondentů měla v předchozím roce jen jediného (nebo žádného) partnera; u osob žijících v manželství to bylo dokonce 96 procent. Pozoruhodně vysoká byla i celoživotní věrnost manželskému partnerovi: pouze 10 procent žen a necelých 25 procent mužů přiznalo, že se někdy dopustili nevěry. Podle této studie mají Američané v průměru jen tři sexuální partnery za život. Kromě těchto konzervativních rysů zaznamenala studie i některé výrazné změny, především vzrůst předmanželských sexuálních zkušeností, zejména u žen. Sexuální zkušenosti před vstupem do manželství má dnes již více než 95 procent Američanů (Laumann et al., 1994).

Průzkumy sexuálního chování narážejí na řadu úskalí. Nevíme, do jaké míry říkájí respondenti o svém sexuálním životě pravdu. Podle *Sociální organizace sexualit* by se mohlo zdát, že dnešní Američané vedou daleko usedlejší sexuální

život, než tomu bylo v poválečných letech. Nelze vyloučit, že sama Kinseyho zpráva byla nepřesná. Lze také říci, že lidé v současnosti omezují svou sexuální aktivitu pod vlivem obav z AIDS, anebo že je poměrně konzervativní politické klima naší doby vede k tomu, aby případné sexuální vstříelky tajili. Existuje celá řada možných vysvětlení.

O hodnověrnosti průzkumů sexuálního chování se vedou intenzivní spory (Le-winton, 1995). Jejich kritičtější tvrdí, že tyto výsledky prostě nejsou spolehlivé; opírají se přitom zejména o odpovědi získané od starších respondentů. *Sociální organizace sexuality* totiž uvádí, že 45 procent mužů ve věku 80 až 85 let má sexuální styk se svými partnerkami. Podle kritických ohlasů je tento údaj tak zjevně nepravdivý, že zpochybňuje celou studii. Autoři studie však označují představa, že staří lidé nemají žádný sexuální život, za ořepané klišé. Při obhajobě svých výsledků se odvolávají na gerontologické výzkumy, podle nichž až 74 procent starších lidí, kteří nežijí v domovech důchodců, zůstává sexuálně aktivních. Jedna studie dokonce zjistila, že i muži po devadesátce se nadále zajímají o sex.

Homosexualita

Homosexualita existuje ve všech kulturách. Představa „homosexuálního jedince“, který se svým sexuálním založením zřetelně odlišuje od většiny populace, však vznikla v poměrně nedávné minulosti. Michel Foucault (1978) dospěl k závěru, že až do 18. století prakticky neexistovala. Sodomie jako taková (tj. anální styk) byla církevními autoritami i zákony považována za zločin; v Anglii a řadě jiných zemí byla trestána smrtí. Nebyla však definována jako specifický homosexuální provi-nění – mohlo jít nejen o sodomii mezi dvěma muži, ale také o anální styk mezi mužem a ženou, anebo sexuální kontakt mezi mužem a zvířetem. Teprve od šedesátých let 19. století, kdy byl zaveden pojem „homosexualita“, byli homosexuálové stále více považováni za zvláštní typ lidí, postižených určitou sexuální úchylnkou (Weeks, 1986). Pojem „lesbické“ lásky se objevil o něco později.

Trest smrti za „nepřirozený styk“ byl ve Spojených státech zrušen hned po získání nezávislosti a v Evropě na přelomu osmáctého a devatenáctého století. Ještě před několika desetiletími však byl homosexuální styk v Británii – stejně jako téměř ve všech ostatních západních zemích – považován za trestný čin. Tato skutečnost zčásti vysvětluje, proč u mnoha lidí přetrvávají nepřátelské postoje vůči homosexuálům, přestože se už neopírají o zákonná ustanovení.

Homosexualita v mimoevropských kulturách

V mnoha kulturách odlišných od západní je homosexualita tolerována nebo dokonce podporována, byť většinou jen u určitých skupin populace. Například u Bataků na severu Sumatry jsou homosexuální vztahy povoleny mladým mužům před sňatkem. Po vstupu do puberty se stěhují od svých rodičů do společných obydlí,

Dva homosexuálové před registračním úřadem v Rusku

v nichž přespává asi dvanáct až patnáct stejně starých nebo starších chlapců. Vytvářejí se mezi nimi dvojice a starší zasvěcují mladší do homosexuálních praktik. Po sňatku většina z nich (ale ne všichni) homosexuálních aktivit zanechává (Money, Ehrhardtová, 1972).

Podobně tolerují homosexualitu i obyvatelé East Bay v tichomořské Melanésii, u nichž je však rovněž omezena na muže. Mladí chlapci žijí před sňatkem v „mužském domě“ a provozují vzájemnou masturbaci a anální styk. Kromě toho však existují i homosexuální vztahy mezi staršími muži a mladými chlapci, kteří jsou často příliš mladá na to, aby mohli žít v „mužském domě“. Všechny typy homosexuálních vztahů jsou považovány za zcela přijatelné a otevřeně se o nich mluví. Nejedni ženatí muž je bisexuální a stýká se s mladšími chlapci, ale přitom žije aktivním sexuálním životem se svou ženou. V této kultuře – podobně jako v mnoha jiných – se však zřejmě vůbec nevysskytuje *vytlačná* homosexualita bez zájmu o heterosexuální vztahy (Davenport, 1965, viz též Shepherd, 1987).

Homosexualita v západní kultuře

Klasická studie Kennetha Plummera rozlišila čtyři typy homosexuality, které se vyskytují v moderní západní kultuře. Jako *nezávaznou* formu označuje přechodné homoerotické projevy, které nemají určující vliv na celkový charakter sexuální-

ho života jedince. Do této kategorie patří „zamířování se“ do spolužáka nebo vzájemná masturbace v pubertě.

S homosexuálními **situacemi** se setkáváme v určitých prostředích, v nichž k homosexualitě slykům pravidelně dochází. Přestože jim jedinec nedává přednost. Chování tohoto typu se často vyskytuje v situacích, kdy je omezena svoboda pohybu a muži jsou nuceni žít bez žen, například ve vězení nebo v kasárnách. Je považována spíše za náhražku heterosexuálních styků než za preferovanou formu sexuální aktivity.

O **personalizované** homosexualitě hovoříme u jedinců, kteří jsou orientováni na osoby stejného pohlaví, ale zůstávají izolováni od skupin, které se k této orientaci hlásí. Jejich homosexualita zůstává utajena, skryta před přáteli a spolupracovníky.

Čtvrtý typ představuje **homosexualita jako způsob života** u jedinců, kteří se k ní veřejně přihlásili a nacházejí smysl ve sdružování s jinými osobami podobného sexuálního založení. Tito lidé patří obvykle k homosexuálním subkulturám, jež se vyznačují svěbytným životním stylem (Plummer, 1975).

Počet osob (mužů i žen), jež mají homosexuální zkušenosti nebo pocity, je daleko větší než počet osob žijících otevřeně homosexuálním životem. První poznatky o pravděpodobném rozsahu homosexuality v západních kulturách přinesl až výzkum Alfreda Kinseyho. Podle jeho zjištění lze jen polovinu amerických mužů považovat na základě jejich sexuální aktivity a sklonů po skončení puberty za „výlučně heterosexuální“. V Kinseyho vzorku mužské populace mělo osm procent podobu tří a více let výlučně homosexuální vztahy a u dalších deseti procent byly víceméně rovnomeně zastoupeny styky homo- i heterosexuální. Nejčastějijším zjištěním byla skutečnost, že 37 procent mužů mělo alespoň jednu homosexuální zkušenost provázenou orgasmem. Dalších 13 procent pocítilo homoerotické sklony, které však nerealizovali.

U žen našel Kinsey se svým týmem nižší výskyt homosexuality. Jen asi dvě procenta žen byla orientována výlučně na stejné pohlaví; 13 procent uvádělo homosexuální zkušenost a dalších 15 připouštělo nerealizované homoerotické tužby. Pro Kinseyho a jeho spolupracovníky byly tyto údaje o výskytu homosexuality velkým překvapením, takže si své výsledky pokusili ověřit několika různými metodami. Dospěli však ke stejným závěrům (Kinsey et al., 1948, 1953). Výsledky studie *Sociální organizace sexuality* z roku 1994 však tyto poznatky zpochybňují: namísto 37 procent zjistili tyto autoři homosexuální zkušenosti na úrovni orgasmu jen u devíti procent mužů; pouze osm procent mužů uvádělo nerealizované homosexuální touhy a dokonce jen tři procenta přiznávala, že měli v právě uplynulém roce styk s mužským partnerem. Autoři ovšem připouštějí, že přetrvávající stigma spojené s homosexualitou pravděpodobně vedlo k podhodnocení jejího skutečného výskytu. Kritika si navíc všimla toho, že náhodný vzorek v této studii nebral v úvahu koncentraci homosexuálů ve velkých městech, kde pravděpodobně představují asi 10 procent celkové populace.

Postoje vůči homosexualitě

Netolerantní postoje vůči homosexualitě byly v minulosti natolik výrazné, že teprve nedávno zmizely některé mýty, jimiž bylo toto téma dlouho obeháno. Homosexualita není choroba a nemá přímou souvislost s žádnou formou psychologické poruchy. Navzdory některým populárním stereotypům není pravda, že homosexuální muži vykonávají jen určitá specifická povolání (kadeřníci, tančící, umělci). Většina homosexuálů nejsou transvestité; mezi transvestity převládají heterosexuálně založení muži.

Některé názory a typy chování homosexuálních mužů lze považovat za reakci na obvyklé ztotožňování mužnosti se silou – což může být jednou z příčin toho, že je heterosexuální populace vnímá jako hrozbu. Homosexuálové se snaží vzepít běžnému stereotypu zženštilého muže, a to dvěma způsoby. Jedním z nich je rozvíjení zženštilosti do extrémů, které toto klišé parodují. Druhou možností představuje „chlapácká“ stylizace, jež však také neodpovídá konvenční představě o mužnosti. Tím, že se oblékají jako kovbojové, ji totiž opět přehánějí a parodují (Bertelson, 1986).

Vývoj chování homosexuálů lze jen obtížně hodnotit, protože až do vzniku samostatných homosexuálních komunit nebylo téměř vůbec zkoumáno. Dnes tyto subkultury ve velkých městech mají své kluby a bary, kde se setkávají výlučně homosexuálové. Střídání partnerů je sice běžné, ale většina těch, kdo se veřejně přihlásili ke své homosexualitě, žije v dlouhotrvajících partnerských vztazích.

V jistém smyslu se dnes homosexualita „normalizuje“, neboť se stává společensky přijatelnější. V 70. a 80. letech se vnímání homosexuality ze strany veřejnosti poněkud změnilo, na čemž se podílel především mediální úspěch androgynních populárních hvězd typu Davida Bowieho a Boye George. Skandinávské země (Dánsko, Norsko a Švédsko) dnes umožňují homosexuálům uzavřít **registrované partnerství**, v němž získávají většímu manželský právo. Homosexuální partnerské dvojice mohou být registrovány také v některých městech a oblastech Francie, Nizozemí a Belgie. Na Havaji si lze uzavření manželství vymoci soudní cestou.

Homosexuální aktivisté stále více usilují o plnou legalizaci manželství mezi partnery stejného pohlaví. Proč k tomu dochází právě v období, kdy se zdá, že pro heterosexuální dvojice ztráca manželství na přijatelnosti? Jejich důvody jsou pochopitelné: chtějí mít stejný status, práva a povinnosti jako kdokoli jiný. Manželství dnes znamená především citový závazek, ale má i svou právní stránku. Dává partnerům právo rozhodovat o léčbě druhého v kritických situacích, právo na dědictví, podíl na důchodu a další ekonomické výhody. Právně nezávazné „obřady“, které si dnes získávají oblibu mezi homosexuály i heterosexuály v Spojených státech, nejsou s takovými právy a povinnostmi spojeny. A to je koneckonců důvod, proč mnohé heterosexuální dvojice sňatek buď odkládají na pozdější dobu, anebo jej úplně zavrhují.

Odpůrci homosexuálních sňatků tuto myšlenku odsuzují jako lehkovážnou nebo nepřirozenou. Tvrdí o nich, že dávají legitimitu určité sexuální orientaci, kterou by stát měl spíše omezovat. V postoji veřejnosti k homosexuálům ostatně nedošlo

k tak zásadnímu obratu, jak se často uvádí: všeobecnou toleranci vůči nim by bylo chybou přeceňovat. Ve Velké Británii se například ještě v roce 1985 vyslovilo 59 procent osob dotázaných v průzkumu veřejného mínění, že homosexuální vztahy jsou „vždy špatné“ a pouze 13 procent uvedlo, že na nich „není nic špatného“. Ve Spojených státech existují nátlakové skupiny, které si kladou za cíl homosexualu „napravit“, donutit je, aby vstoupili do sňatků s osobami opačného pohlaví. Mnozí lidé dosud považují homosexualitu za zvrácenost a jsou zuřivými odpůrci všeho, co by ji mohlo učinit součástí „normálního“ života.

Většina homosexuálů však prostě chce být považována za obvyčejné lidi. Poukávají na to, že i oni potřebují ekonomickou a citovou jistotu právě tak jako kdokoli jiný. Andrew Sullivan, katolík a homosexuál, uvádí ve své knize *Skoro normální* (Virtually Normal, 1995) řadu přesvědčivých argumentů pro existenci homosexuálního manželství. Dlouho se trápil nad tím, jak spojit náboženské přesvědčení se svou sexuální orientací. Považuje homosexualitu za něco, co je alespoň částečně biologicky podmíněno a není jen otázkou volby. Žádat po někom, aby se vzdal homosexuality, proto znamená žádat, aby se vzdal naděje milovat a být milován někým jiným. Jako křesťan by ovšem měl mít právo naplnit svou lásku v manželství. Je proto nutné homosexualní manželství legalizovat, jinak zůstanou homosexuálové znevýhodněnou a nespokojenou menšinou.

Ženská homosexualita

Ženské homosexualitě je obvykle věnována menší pozornost než mužské a o skrupinách lesbických aktivistek se leckdy soudí, že mají stejné zájmy jako organizace jejich mužských protějšků. Ve skutečnosti sice lesbické ženy a homosexuální muži úzce spolupracují, ale objevují se mezi nimi také rozdíly – především tam, kde se lesbicky účastní feministického hnutí. Komunity lesbických žen (nejsou-li součástí ženského hnutí) bývají méně organizované než mužské subkultury a nezávazně sexuální vztahy se v nich vyskytují méně často. Teprve nyní se začíná podrobně zkoumat jejich specifický životní styl a zkušenosti, které prožívají.

Lesbické dvojice mají často děti, ať už je získávají ze vztahu s mužem, anebo umělým oplodněním; mají však problémy se svěťováním dětí do vlastní péče. Ve Velké Británii a Spojených státech rozhoduje soud před svěťením dětí do péče matky o tom, není-li její lesbická orientace překážkou vykonávání rodičovských povinností. V několika soudních případech na konci 70. a v 80. letech bylo sice dosaženo verdiktu, že lesbická orientace matky nemá žádný vliv na rozhodnutí o svěťení dítěte do její péče, ale v praxi tuto zásadu přijalo jen několik amerických států (Rights of Women Lesbian Custody Group, 1986).

Veřejné přihlášení se k homosexualní orientaci („coming out“) zůstává pro mnohé jedince obtížným procesem. Musejí své tajemství sdělit rodičům, jiným příbuzným a přátelům nebo dětem, pokud nějaké mají. Na druhé straně však tato zkušenost může být i podnětná. Svědectví o tom přináší Loralee MacPikeová ve své knize *Chtěla jsem ti něco říci* (There's Something I've Been Meaning to Tell You) –

souboru výpovědí žen i mužů, kteří se rozhodli otevřeně přihlásit ke své homosexuální orientaci. O své vlastní zkušenosti píše:

„Podobně jako mnoho jiných jsem měla chromnou radost ze své nové identity a nové pojetého života. Ani moje partnerka, ani já jsme nikdy předtím nezažily lesbický vztah, takže jsme si do něj nepřinášely společenské kontakty a přátelství, jež patří k životu v komunitě „gayů“; přesto jsme se však začaly pomalu sbližovat s ostatními, které nám tak či onak vycházely vsříč... Bylo to pro mne velké štěstí... nikdy bych si nedokázala představit, že mi to tolik dá a tak mě to obhat!“ (MacPikeová, 1989, str. 244–45).

Prostituce

Prostituci lze definovat jako poskytování sexuálních služeb za úplatu. Obvykle ji provozují ženy, byť se v určitých oblastech poměrně hojně vyskytuje i prostituce mužská. Mezi prostituci a posavením vydržované ženy, která je světnu „patronoví“ sexuální přístupná hlavně z důvodu hmotného zajištění, nelze vést přesnou dělící čáru. Hlavní rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že prostitutka prodává svou sexuální přístupnost většinou počtu kupujících. Slovo „prostitutka“ se začalo běžně používat na konci 18. století. Ve starověku a středověku byly ženy poskytovající sexuální služby za hmotnou odměnu většinou kurtizánami, konkubínami (vydržovanými milenkami) či otrokyněmi. Kurtizány a konkubíny přitom v tradiční společnosti často zaujímaly vysoké postavení.

Klíčovým aspektem novodobé prostituce je skutečnost, že se ženy a jejich klienti obvykle navzájem neznají. Muži se sice mohou stát „stálými zákazníky“, ale vztah sám od počátku nevyhází z osobní známosti. V tradičních společnostech tomu u většiny forem poskytování sexuálních služeb za odměnu bylo jinak. Mouderní prostituce je přímo spojena s rozpadem malých komunit, se vznikem rozsáhlých neosobních městských aglomerací a s komercializací společenských vztahů. V malých tradičních komunitách podléhaly sexuální vztahy určité kontrole už proto, že se nedaly utajit, zatímco v nové se rozvíjejících městských aglomeracích se mohou snaže vytvářet společenské kontakty anonyrnější povahy.

Prostituce dnes

V západních zemích dnes prostitutky podobně jako v minulosti pocházejí především z nižších společenských vrstev, ale ocitá se mezi nimi i nezanebatelný počet žen pocházejících ze střední třídy. Má na tom podíl nárůst rozvodů – některé ženy řeší problémy spojené se svým náhlým zchudnutím prostitutou. Kromě toho, jak konstatovala Ruth Rosenová ve Spojených státech, se nechávají v masážních salonech nebo jako tzv. call-girls najímat i nezaměstnané absolventky škol, které přitom dále hledají zaměstnání jiného typu (Rosenová, 1982, str. 173–4).

Paul J. Goldstein klasifikuje jednotlivé typy prostituce podle intenzity zaměření

a podle *kontextu*, v němž je toto „řemeslo“ provozováno. *Intenzita zaměření* hodnotí to, jak často se žena prostituce dopouští. Mnohé se k ní uchylují pouze přechodně: několikrát poskytnou pohlavní styk za útlatu, ale pak se prostituce na dlouho nebo natrvalo zřikají. Za „přiležitostné prostitutky“ označuje ty, které sice přijímají peníze za pohlavní styk, ale čini tak nepravidelně, k doplnění příjmů získávaných z jiných zdrojů. Jiné ženy se prostituci zabývají trvale, takže pro ně představuje hlavní zdroj příjmů. *Kontextem* se rozumí typ prostředí a interakcí, v nichž se žena ocitá: rozoznáváme prostituci „pouliční“, sjednávanou po telefonu (call-girls) anebo provozovanou ve veřejných domech (nevěstincích). Kromě toho existuje kategorie „prostitutek z masážních salonů“, poskytlující sexuální služby v zařízeních, jež naoko slouží jen k legitimním masážním a zdravotnickým účelům.

Mnoho žen také poskytuje sexuální služby ve formě výměnného obchodu, tj. místo peněz za ně dostává zboží nebo jiné služby. Většina call-girls sledovaných Goldsteinem provozovala takový výměnný obchod pravidelně – za televizor, opřahu auta a elektrosportovníků, za oblečení i za právní a zubářské služby (Goldstein, 1979).

Rezoluce OSN z roku 1951 odsuzuje ty, kdo prostituci organizují nebo se na ni obohacují, ale nezakazuje ji jako takovou. Celkem 53 členských států včetně Velké Británie tuto rezoluci formálně přijalo, ale legislativní vymezení prostituce je v těchto zemích velmi různorodé. V některých je prostituce sama o sobě protiprávní. V jiných, k nimž patří také Británie, jsou zakázány jen určité typy, například pouliční nebo dětská prostituce. Některé vlády nebo místní úřady udělují licence oficiálně registrovaným nevěstincům a erotickým klubům (např. v Amsterdamu nebo velkých německých městech). Malokterá země však uděluje taková povolení pro mužské prostitutky.

Legislativa k potlačení prostituce jen vzácně postihuje její záznamky. Ti, kdo si kupují sexuální služby, nejsou zatýkáni ani stíháni a při soudním přelíčení může jejich totožnost zůstat skryta. Studiu jejich chování je věnována daleko menší pozornost než studium o osobách, které svou sexualitu prodávají, a málokdy se setkáváme s tvrzeními, že jsou psychologicky narušení, jak se často tvrdí nebo naznačuje o prostitutkách. V tomto nepochopěném se jistě odráží nekritické přijímání tradičních představ o sexualitě, podle nichž se považuje za „normální“, jestliže muži aktivně vyhledávají nejrůznější formy sexuálního vžití. Ženy, které tyto potřeby uspokojí, jsou však odsuzovány.

Dětská prostituce

Na prostituci se často podílejí i nezletilí. Rozsah prostituce nezletilých ve Spojených státech analyzovala studie Davida Campagni, založená na rozsáhlém výzkumném projektu, jenž shrnuje informace z 596 oddělení policie a 125 agentur sociální péče (Campagna, 1985). Podle jeho výpočtů mohou celkové příjmy z prostituce nezletilých dosáhnout až dvou miliard dolarů ročně. Přes tyto ohrom-

né sumy se však nezdá, že by větší část tohoto obchodu byla provozována strukturami organizovaného zločinu. Naopak, jak ukazuje studie o dětské prostituci ve Spojených státech, Británii a Německu, jde ve většině případů o „neorganizovanou“ činnost – například o děti, jež po útěku z domova nemají žádné zdroje příjmů, a proto si vydělávají na živobytí prostitucí. Většina zákazníků nemá vyhraněnou pedofilní orientaci, ale je přitahována mladistvostí těch, jejichž sexuální služby si kupují.

Skutečnost, že se mnohé děti po útěku z domova uchylují k prostituci, lze zčásti považovat za nezamýšlený důsledek zákonů, jež mají bránit zneužívání dětské práce. Ani zdaleka však neplatí, že by prostituci provozovaly jen ty děti, které utekly z domova. Podle J. a H. Braceových lze rozlišit tři obecnější kategorie nezletilých prostitutek či prostitutek (J. a H. Braceovi, 1980).

1. Děti, které buď utekly z domova a rodiče ztratili jejich stopu, anebo které tvrdšíně utíkají vždy, když jsou nalezeny a přivedeny domů.

2. Děti, které sice žijí v podstatě doma, ale čas od času stráví několik nocí mimo domov.

3. Odvržené děti, jejichž rodiče se nestarají o to, co dělají, anebo se jich přímo zřikají.

V každé z těchto tří kategorií se vyskytují jak dívky, tak chlapci.

Prostituce nezletilých se stala v řadě oblastí světa – například v Thajsku nebo na Filipínách – součástí oboru podnikání nazývaného „sexuální turistikou“. Pro muže z Evropy, Spojených států a Japonska jsou do těchto oblastí vypravovány zájezdy orientované na prostituci. Členky asijských ženských hnutí proti tomu organizují veřejné protesty, ale takové zájezdy přesto pokračují. „Sexuální turistika“ na Dálném Východě má své kořeny v zásobování amerických vojáků prostitutkami během korejské a vietnamské války, kdy eufemisticky nazývaná stědiška pro „odpočinek a rekreaci“ vznikla nejen v samotné Koreji a Vietnamu, ale i v Thajsku, na Filipínách a na Tchaj-wanu. Některá z nich jsou dosud v provozu, zejména na Filipínách, a poskytují své služby jak pravidelným turistickým zájezdům, tak vojákům umístěným v blízkých posádkách.

Proč vůbec k prostituci dochází? Jde zjevně o vytrvalý jev, který se vládám nedá vymýtit, jakkoli se o to snaží. Kromě toho se téměř vždy jedná o ženy prodávající svou sexuální přízeň mužům, a ne naopak – byt existují výjimečné případy, například hamburské „domy rozkoše“, kde muži poskytují sexuální služby ženám. Kromě toho se ovšem chlapci nebo muži mohou prostitucevat také s jinými muži.

Zamyslíme-li se nad původem heterosexuální prostituce, dostaneme se vlastně k hlavním otázkám, na něž jsme se v této kapitole soustředili. Jde totiž o chování spojené s různými úlohami obou pohlaví (placení za sexuální přízeň) a vyznačující se obvykle značnou nerovností (jak už bylo řečeno, prostitutky jsou veřejnosti zavrhovány a mohou se potýkat s právními důsledky svého jednání, zatímco jejich zákazníkům to obvykle nehrozí). Existenci prostituce nelze vysvětlit pomocí jediného faktoru. Mohlo by se zdát, že muži mají prostě silnější nebo trvalejší sexuální potřeby než ženy, takže potřebují mít možnost vybití, kterou jim prostituce

nabízl. Takové vysvětlení je však neudržitelné. Většina žen je zřejmě schopna projevovat svou sexualitu intenzivněji než muži srovnatelného věku (Hydeová, 1986). Kdyby prostitute sloužila pouze udržování sexuálních potřeb, existoval by jistě velký počet mužů-prostitutů poskytujících své služby ženám.

Nejpresvědčivější závěr, k němuž můžeme dojít, zní takto: prostitute vyjadřuje a do jisté míry pomáhá udržovat mužskou tendenci jednat se ženami jako s předměty, které lze „použít“ k sexuálnímu uspokojení. Ztělesňuje mocenskou nerovnost mezi muži a ženami v určitém kontextu, a jako taková patří ke světu patriarchálních vztahů. Uplatňuje se ovšem i řada dalších příčin. Prostituce nabízí sexuální uspokojení lidem, kteří nenacházejí jiné sexuální partnerství v důsledku svých fyzických nedostatků nebo restriktivních mravních příkazů. K prostitutkám se obracují muži, kteří jsou daleko od domova, chtějí nezávazný pohlavní styk nebo mají neobvyklé sexuální požadavky, jež jiné ženy nejsou ochotny splnit. Tyto faktory však ovlivňují spíše rozsah prostitute než její obecnou povahu.

ZÁVĚR: SEXUALITA, POHLAVÍ A NEROVNOST

Jen málo oblasti sociologie se v posledních letech rozvíjelo tak dynamicky nebo získalo tak klíčový význam pro celou naši vědní disciplínu jako *gender studies* (studium vztahů mezi pohlavím). Tato skutečnost do značné míry odráží změny ve společnosti samé. Dříve nezpochybnitelné rozdíly mezi mužskou a ženskou identitou, názory a typickými vzorci chování se dnes ocitají v novém světle. Tyto změny ovlivňují nejen sexuální chování a rodinný život, ale i mnoho jiných společenských institucí. Jejich vliv budeme dále sledovat také v řadě následujících kapitol.